УДК 7.041

Світлана Тетеря
(Переяслав-Хмельницький)

«МОСКОВСЬКИЙ ПЕРІОД» У ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ ТКАЧЕНКА

У статті розглянуто один із періодів творчості архітектора, художника, бандуриста Георгія Кириловича Ткаченка, який умовно можна назвати «московським». Це час становлення творчої особистості та активної професійної діяльності митця, який припадає на 20 – 50-і рр. XX ст. Юнак прагнув здобути освіту в Москві і в 1922 р., як тільки з'явилась можливість, він поїхав туди навчатись. Творча індивідуальність Г.К. Ткаченка формувалась під впливом його оточення, тогочасних життєвих реалій, а також яскравих творчих особистостей. Тут він здобув освіту та зміг реалізувати себе як архітектор, втіливши в життя ряд проектів, а саме: відбудови старовинних московських парків – Царицина, Кузьминок, Лефортова, Центрального парку культури і відпочинку ім. М. Горького; оформлення інтер'єру Республіканського музею праці інвалідів Наркомсобезу РРФСР. Стаття проілюстрована фото вищезгаданих проектів, які на сьогодні в переважній більшості не введені до наукового обігу. Аналізуючи вище згаданий період творчого та життєвого шляху, ми можемо відкрити маловивчені творчі грані Георгія Ткаченка.

Ключові слова: *архітектор, художник, проект, навчання, кобзарство, інструмент, бандура, кобза.*

Є багато важливих чинників формування національної культури та свідомості. До найважливіших ми можемо віднести роль визначних особистостей у цьому процесі. Культурно-цивілізаційні обриси українців чітко окреслює та доповнює постать Георгія Кириловича Ткаченка – художника, архітектора, бандуриста.

Саме в цьому контексті варто звернутись до питання національної ідентичності українства, яке весь час намагались нівелювати та нищити, часом небезуспішно. Варто зазначити, що факти геноциду проти українського народу мають свої витоки саме з Москви. Про це свідчать прагнення протягом кількох останніх століть різноманітними методами й засобами поступово знищити українців як окремий етнос [1, с.11].

Компактні поселення українців у російських губерніях, які межували з Україною, зокрема Слобожанщиною, жили автономно, намагаючись не асимілювати з росіянами. Чітку позицію, щодо цього мав гетьман Іван Мазепа «и даже недоволен, когда узнает, что малороссияне с великороссиянами водять хлеб-соль». Хоча в ті часи була тенденція до протилежного, ще на Коломацькій раді в липні 1687 р. на вимогу московської сторони «постановлено стараться, чтобы малороссияне с великороссиянами вступали в родство и свойство» [1, с.13]. Варте уваги питання особливості етнічних процесів в Україні, зокрема, Слобожанщини, а саме від середини XIX ст., коли слобожанське місто (і не тільки Харків) стало провідником активного впливу офіційної культури, де не існувало національних районів, замкнених громад, і навіть село перестало бути місцем консервації народної культури. Натомість у радянський час особистий простір особи, де можна бути собою, і в етнічному плані, зводиться до мінімуму [2, с.23]. Проте беззаперечно, що в кінці XIX - на початку XX ст. Харків став своєрідною Меккою кобзарства. Саме в такому середовищі народився та зростав Георгій Кирилович Ткаченко. Як згадує В. Перевальський «Георгій Ткаченко говорив, що росіяни жили за Сеймом, але українці з ними не дуже знались, та і не одружувалися» [7].

Ця людина в різних іпостасях мала високі досягнення: художник, музикант, архітектор. У даній статті автор аналізує становлення особистості митця та його досягнення саме на архітектурній ниві.

Як архітектор та художник Георгій Ткаченко здобув освіту та сформувався ще під час навчання та роботи в Москві. Тому цей етап творчого злету митця автор має сміливість назвати «московським». Але щоб в повній мірі осягнуть всю велич архітектурного та художнього здобутку Г. Ткаченка, ми звернемося саме до місця його народження, оточення та перших вчителів.

Народився він 22 квітня (5 травня н. ст.) 1898 р. в слободі Глушково Рильського повіту

Курської губернії. По закінченню церковнопарафіяльної школи Георгій Ткаченко у віці 12 років вступає до Курського реального училища, яке ще в 1869 р. відкрила М. Раєвська-Іванова, як приватну школу малювання. Сім років, з 1910 по 1917 р., він навчається в Курському світлішого Князя Михайла Іларіоновича Голєніщева-Кутузова Першому реальному училищі. Навчання було цілком безкоштовне, оскільки Георгій не мав батька-годувальника. «Роки навчання в Курському реальному училищі були найсвітлішими в моєму житті, – згадує Георгій Кирилович. – Курськ був тоді ідеальним патріархальним містом. Там було багато художників, інтелігентів, студентів, панів, які зимою жили в місті, а літом їхали до себе в села.

Два рази в рік (восени і навесні) в місті відбувалися художні виставки. Це було свято! А який там був художній магазин: фарби, пензлі, книги, репродукції… Якщо, не приведи Господь, чогось не було, хазяїн казав: «Це я випишу для Вас із Парижа» Ось який був Курськ» [3].

Під час навчання у Курську улюбленим предметом Г. Ткаченка стало малювання. Цей курс в училищі викладав вихованець Харківського художнього училища Михайло Якименко-Забуга, який мав звання «позакласного художника». Він дотримувався в питаннях виховання і навчаннях демократичних методів, які ведуть походження від традицій передових педагогів XIX ст. Основним у цій методиці був індивідуальний підхід до учнів. Педагог відразу звернув увагу на талановитого юнака та приділяв йому багато часу. Іноді для додаткових занять запрошував Георгія до себе додому. Старанний учень уважно і терпляче виконував всі завдання свого вчителя. І саме в цей період, на початку творчого шляху, з'являються архітектурні мотиви в творчих роботах Георгія Ткаченка. Про високий рівень отриманих знань свідчить похвальний лист про закінчення IV класу Курського реального училища, виданий Георгію Ткаченку. Датований цей документ, оригінал якого зберігається у Яготинському державному історичному музеї, 28 січням 1815 р. (рис. 1) [3].

Рис. 1. Похвальний лист, виданий Георгію Ткаченку. 1915 р.

З часом М. Якименко-Забуга скерував здібного юнака до своєї альма-матер. У 1917 р. Георгій Ткаченко вступив до Харківського художнього училища. Як пам'ятка тих важких років, зберігалась у Георгія Кириловича візитна картка директора училища Олександра Михайловича Любимова з написом: «Разрешается Ткаченко и Кошману переночевать одну ночь». Цією «перепусткою» доводилось користуватися, поки не виділили для восьми таких, як він, учнів казенну квартиру в підвалі училища [5, с.155].

На той час було три провідні художні училища від Петербурзької Академії мистецтв, які давали фундаментальні знання та вміння володіти пензлем (в Харкові, Одесі, Пензі). Кращих учнів цих училищ приймали до Академії без іспитів і викладачів в ці художні училища призначали з Академії. «Це були досить консервативні заклади, – згадував Георгій Ткаченко. – І викладачі були типові казенні академісти». Проте серед викладачів були і такі, які залишили значний слід в житті Г.К. Ткаченка – це, зокрема, Олексій Панасович Кокель та Федір Іванович Шмідт. О. Кокель, український художник, 1912 р. закінчив Петербурзьку Академію мистецтв і викладав в Харківському художньому училищі малюнок. На той час він був ще молодою людиною (в 1917 р. йому було 37 років). Він легко знаходив спільну мову з молодими вихованцями, але в той же час був і надзвичайно вимогливим. О. Кокель володів чіткою і впевненою технікою малюнка. Часто він користувався методом наочного показу: сідав і сам працював над етюдом чи малюнком учня, щоб той міг побачити хід роботи. Проте, головне, що об'єднувало Г. Ткаченка та О. Кокеля – це їх закоханість у природу. Найулюбленішим педагогом, у Харківському художньому училищі, в Георгія Ткаченка був Ф. Шмідт. Він був істориком мистецтвознавства, а з 1921 р. – академіком. Федір Шмідт багато і постійно говорив із учнями про мистецтво. Його по праву можна назвати вихователем молодого Георгія Ткаченка – такий вплив справила на молодого художника особистість Ф. Шмідта. Високоосвічений педагог мав зв'язки в літературних колах Харкова та Києва (куди переїхав у 1921 р.), мав унікальну бібліотеку, яка включала ретельно підібрану літературу по мистецтву, в тому числі й по теорії малярства [3]. Різнобічно обдарований юнак цікавився не тільки малярством, а його також захоплювали поезія та музика. І Харків з його бурхливим культурним життям повністю задовольняв запити молодого Георгія Ткаченка.

Саме в Харкові юнак вперше почув звуки бандури і це мистецтво полонило його на все життя – це грав традиційний кобзар Петро Древченко, учень Гната Гончаренка. Сліпці не допускали в своє оточення зрячих, а тим більше не передавали їм спосіб гри та репертуар. Проте кобзар «поклав руки на струни» Георгію Ткаченку, передав йому репертуар. Юнак купив собі стареньку бандуру.

З ряду життєвих обставин молодий Георгій змушений був перервати навчання. Проте він ніколи не полишав думок про те, щоб продовжити навчання. З 1919 по 1922 рр. молодий Ткаченко викладає малювання в слободі Глушковій. Це був вимушений крок, так він рятувався від розрухи та голоду, тому перебування в слободі Глушковій він вважав тимчасовою відстрочкою [5, с.455]. Всі його помисли були про навчання в Москві і як тільки з'явилась можливість він поїхав туди навчатись у 1922 р. Творча індивідуальність Г.К. Ткаченка формувалась під впливом його оточення, тогочасних життєвих реалій, а також яскравих творчих особистостей. Вище автор розглядає в цьому контексті вплив Курська та Харкова. Та особливе місце в формуванні творчої особистості юного митця займала Москва. В 1922 р., приїхавши до Москви, юнак вступає в Московський Причистенський педагогічний інститут на факультет образотворчого мистецтва. В своїх спогадах Георгій Ткаченко так говорить про цю сторінку свого життя: «Чому я вступив до педагогічного інституту? По-перше в інституті був факультет образотворчого мистецтва, а по-друге на цьому факультеті викладав Костянтин Олексійович Коровін. Це мене спокусило – говорив Г.К. Ткаченко». Вплив К. Коровіна на формування творчої особистості Г.Ткаченка безсумнівний. На жаль у 1923 р. педагогічний інститут закрили і Костянтин Коровін виїжджає за кордон [3].

Так, зважаючи на вище вказані обставини, Г. Ткаченко складає іспит і вступає до московського ВХУТЕМАСу (Вищих художньо-технічних майстерень). Перші два роки тут були загальноосвітніми і тільки потім потрібно було вибирати собі майстерню. Керівниками живописних майстерень цього навчального закладу були тоді художники так званих лівих течій. Логіко-раціоналістичний аналітизм витісняв у них безпосереднє поетичне сприйняття світу. Цей

напрям не задовольняв Георгія Ткаченка і він вирішив вступати на архітектурний факультет, де викладав його майбутній учитель, талановитий архітектор-художник радянської доби академік Олексій Вікторович Щусєв (1873-1949). Навчаючись у його майстерні, Георгій Ткаченко спеціалізується в пейзажній архітектурі, до якої тяжів складом свого художнього мислення [4, с.155]. Перші доробки майстра на поприщі архітектури з'являються уже під час навчання. Свідчення цього є фото проекту кінотеатру в Москві, але, як свідчить напис на зворотній стороні фотографії, цей проект не був втілений в життя «арх. Ткаченко Г.К. проект кінотеатру в Москві (не здійснений) студентська робота 1925» (рис. 2) [3].

Рис. 2. Архітектурний проект кінотеатру в Москві авт. Г.К. Ткаченка. 1925 р.

У 1929 р. Георгій Ткаченко отримує диплом у реорганізованому ВХУТЕМАСу із ВХУТЕІНі на (вищий художньо-технічний інститут), а науковим керівником дипломної роботи його був О. Щусєв, про що свідчить фото з архітектурних проектів та напис на звороті «Дипломная работа Г. Ткаченко. Проект стадиона и ин-та физ. культуры. Науч. руководитель А. Щусев» (рис. 3) [3].

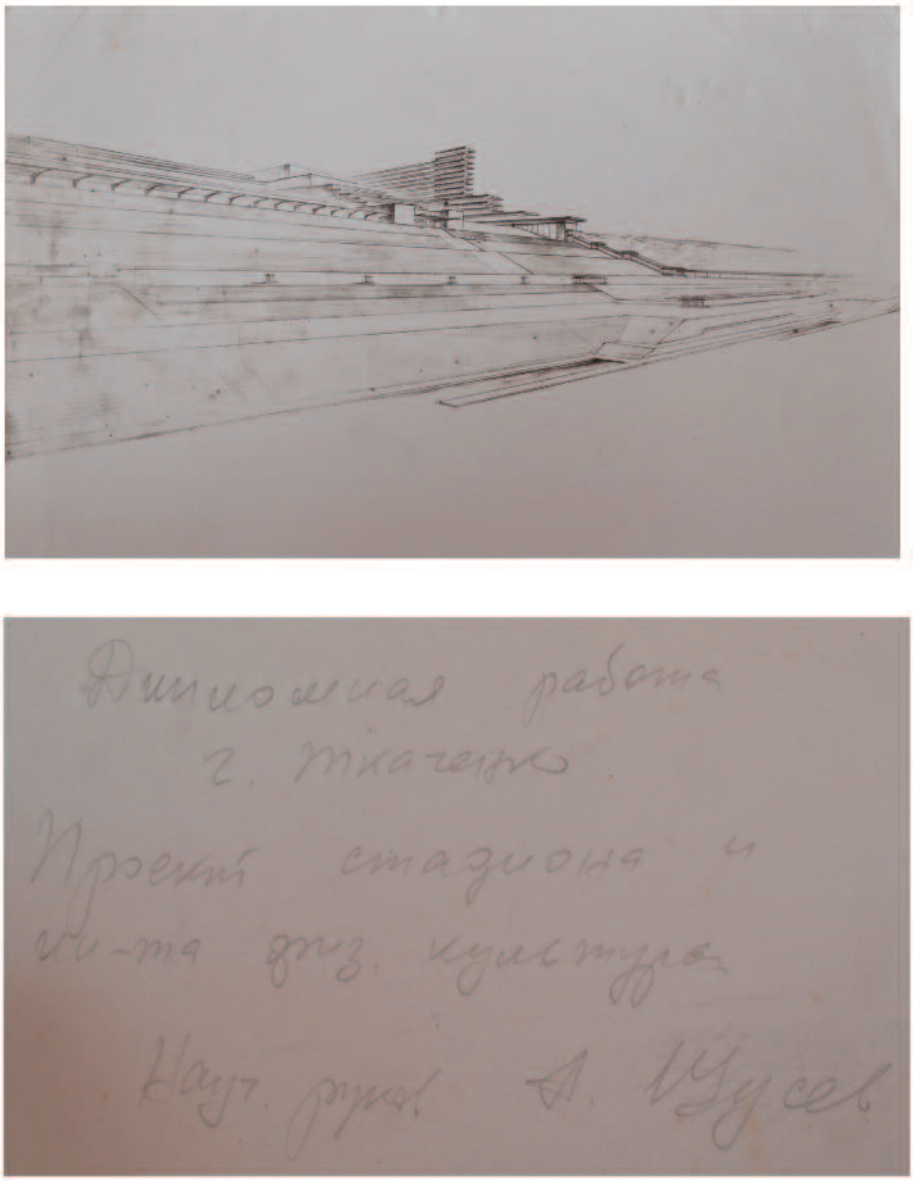

Рис. 3. Архітектурний проект стадіону інституту фізичної культури. Дипломна робота Г.К. Ткаченка, науковий керівник О.В. Щусєв. 1929 р.

У подальшому як архітектор Г. Ткаченко працює над проектами відбудови старовинних московських парків – Царицина, Кузьминок, Лефортова, Центрального парку культури і відпочинку ім. М. Горького. Характеризуючи творчі доробки архітектора цього часу, та і подальші, також ми можемо з певністю стверджувати, що він мав більш художнє покликання. Це проглядається в кожному ескізі, велика кількість яких зберігається у фондах Яготинського державного історичного музею. Ця збірка надзвичайно цінна для митців та науковців, які вивчають творчу спадщину Г.К. Ткаченка. В його роботах чітко проглядається творчий смак і архітектурний хист та поетичне сприйняття оточуючого світу. Особливу увагу привертають ряд елементів архітектурних проектів, виконаних аквареллю.

Одним із найважливіших архітектурних проектів Георгія Ткаченка по праву можна вважати проектування оформлення, під керівництвом академіка І.В. Жолтовського, інтер'єру Республіканського музею праці інвалідів Наркомсобезу РРФСР (1934-1935). Були створені ескізи з ефективними динамічними зображеннями скалічених жебраків на тлі величних, освітлених із середини храмових порталів. Ці композиції з рембрантівськими світлотіньовими контрастами мали ілюструвати в жанрі архітектурної фантазії тему соціального захисту інвалідів. Збереглися ці ескізи в фондах Яготинського державного історичного музею. На звороті фото одного із елементів проекту є напис «На обороте сего проект музея социального обеспечения …

исполненный художником архитектором Ткаченком Георгием Кириловичем и утвержденный к реализации 27 апреля 1934 г.» (рис. 4). Але проект лишився нездійсненим, оскільки його керівник, Н.К. Крупська, потрапила в опалу [5, с.456].

Рис. 4. Архітектурний проект інтер'єру Республіканського музею праці інвалідів Наркомсобезу РРФСР авт. Г. К. Ткаченка. 1934 р.

Попри свої, беззаперечно, унікальні здібності в галузі архітектури та художній хист, Г.К. Ткаченко не мав великих статків, а часом навіть мав велику скруту в засобах існування. Він не мав житла в Москві, тому їздив за місто в Болшево, де він винаймав кімнату. Таке нелегке життя далося взнаки. Геогрій Ткаченко захворів на сухоти, тому і не був мобілізований до війська під час Другої світової війни. Через хворобу Георгій Кирилович потрапляє на лікування до Центрального туберкульозного диспансеру Москви. Там він лікувався та виконував декоративно-художнє оформлення, потім подібну роботу продовжив у сочинському санаторії ім. М. В. Фрунзе ЦК ВКП(б). Збереглися до цього часу майстерно виконані ескіз із акварельними промальовками у фондах Яготинського державного історичного музею (рис. 5). Після Другої світової війни архітектор мав роботу по оформленню інтер'єру ресторану ЦДКА у Москві (1946-1947 рр.) [5, с.456].

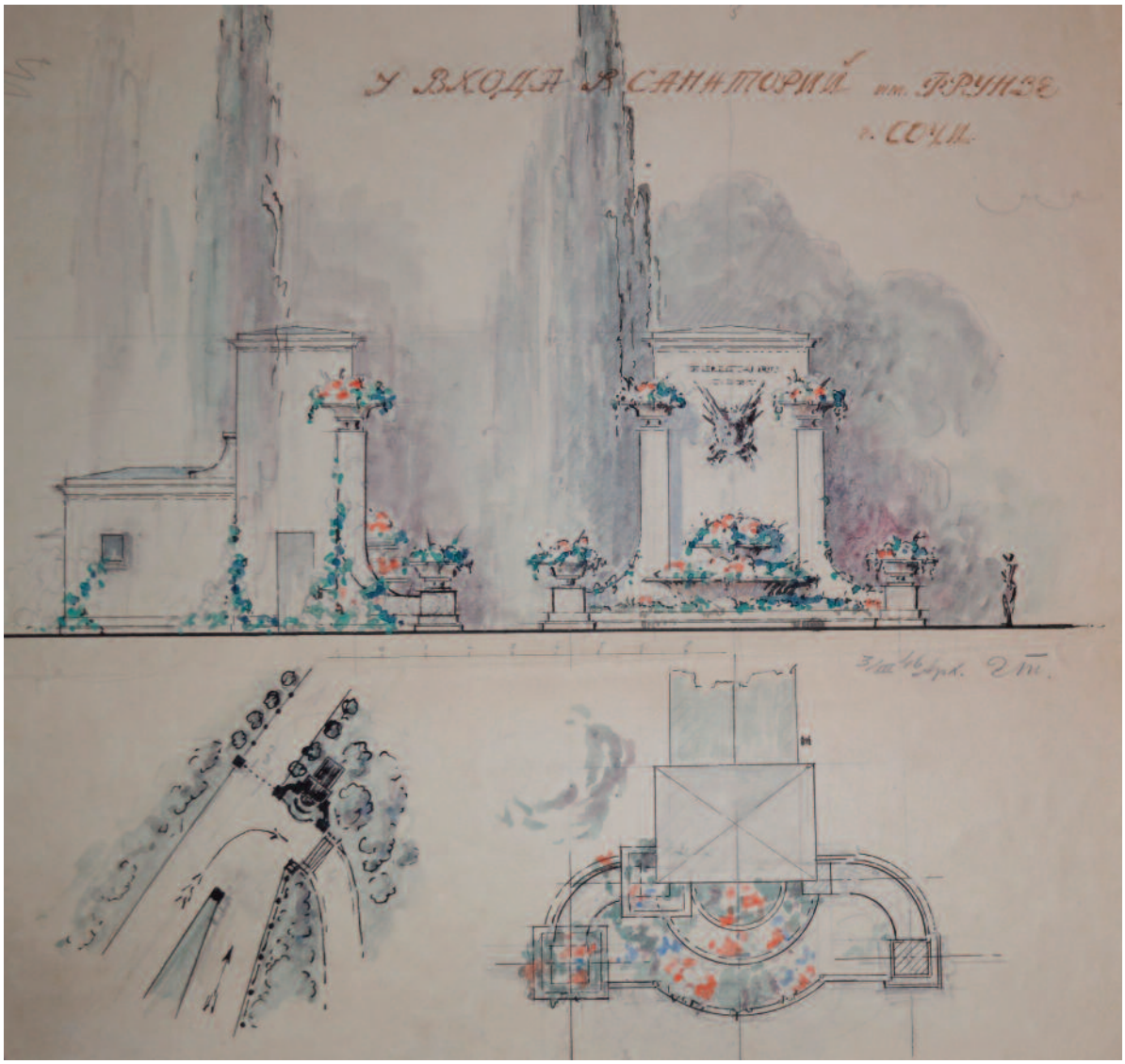

Рис. 5. Архітектурний проект вхід в санаторій ім. М.В. Фрунзе м. Сочі, авт. Г.К. Ткаченка. 40-і рр. XX ст.

Варто зупинитись і на мистецьких творах цього періоду творчості митця, вони цікаві як для архітекторів, так і для художників. Георгій Кирилович мав високий рівень освіти як архітектор та художник, яку здобув у вже згаданих фахівців високого рівня і, без сумніву, митець вміло поєднував ці два великі таланти, якими його наділив Бог. Переглядаючи його роботи раннього періоду творчості, сюди входить і так званий «московський період», ми можемо побачити високу художню майстерність та архітектурний хист, з яким він зображує споруди. Цю любов до архітектури він проніс через усе життя. Архітектурні мотиви проглядаються в переважній більшості його мистецьких творів – це і сільські хатини і монументальні культові споруди. Майстерне володіння пензлем донесло до нас художню інтерпретацію, максимально наближену до реальності, обрисів тих споруд, на фоні краєвидів, які вже назавжди втрачені для сучасників у реальності. Не зважаючи на тяжкі побутові умови, необхідність добиратись до роботи із-за міста, не відбило в митця естетики сприйняття оточуючого середовища.

Проте Георгій Кирилович Ткаченко мріяв жити в Україні, як він говорив «межи своїми людьми». На перший погляд, прикрий випадок сприяв його переїзду до Києва. Якось вчасно він не подав документи на звання доцента у Московському архітектурному інституті, де викладав із 1948 по 1954 рр. акварельний живопис. Георгій Кирилович поспішив на літні канікули в рідні краї. В цей час проходило чергове скорочення штату працівників, під яке він і потрапив. Так, у 1954 р. розпочалось його життя в Києві. Один із самих плідних періодів в його житті та творчості, і не лише на архітектурній та художній ниві.

У 1954 р. Георгій Ткаченко повертається з Москви в Україну. Тут він зміг згуртувати

навколо себе людей, яким було не байдуже все національне. Ця подія стала доленосною для української культури, зокрема, кобзарства. Георгій Кирилович привозить із собою стареньку бандуру, кобзарський репертуар та бажання відроджувати національну традиційну культуру. Саме з нього й розпочався рух по відродженню кобзарства в Україні. Не легкий цей процес, який триває і до сьогодні, але завдяки Ткаченку існує в Україні три кобзарські цехи: Київський – очолює цехмайстер Микола Товкайло, Львівський – Михайло Хай та Харківський – Кость Черемський. Певна річ, має рацію К. Черемський, який вважає, що «…очолюваний «Кобзарським цехом» творчий рух виконавців на автентичних кобзарських інструментах не вкладається в загальну схему реконструкторського вторинного виконавства і потребує ретельного вивчення» [8, с.210]. В сучасній практиці учасники Кобзарських цехів намагаються повернути кобзарські інструменти і кобзарські твори у сферу їхнього традиційного побутування – на вулиці, до церкви, на базар тощо. В той час як участь у концертах, фестивалях і т. ін. більшості з них розглядає не як мету своєї діяльності, а як засіб популяризації цього явища. І тут дуже важливим є ставлення сучасних людей до незрячих кобзарів на Роменщині – території, де ще жива пам'ять про кобзарів. Тут їх запрошують до участі в обрядах не як «реконструкторів», а як справжніх кобзарів. В переважній більшості це об'єднання носіїв кобзарської традиції, які не є до кінця традиційними – перш за все це тому, що вони зрячі [6, с.163].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Сергійчук В. До питання про витоки геноциду українства в 1932 – 1933 роках / В.Сергійчук – Народна творчість та етнографія. – 2016. – №1. – С.11-18.
2. Сушко В. Проблеми етнічної ідентифікації населення Слобожанщини / В. Сушко. – Народна творчість та етнографія. – 2016. – №1. – С. 9-25.
3. Інвентарні книги фондової групи «Науково-допоміжний фонд» КЗ КОР «Яготинського державного історичного музею».
4. Селівачов М. Вічна загадка любові / М.Селівачов. – К., 1984. – №2. – С.155-159.
5. Селівачов М. Після війни…Спогади / М.Селівачов. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2015. – 592 с.
6. Товкайло М. Михайло Хай: Микола Будник і кобзарство / Традиційна бандура: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 червня 2016 р.); упоряд. К.П. Черемський / М. Товкайло. – Харків: Видавець Савчук О.О.; НМНК «Музей Івана Гончара», 2016. – С.141-165.
7. Польові матеріали автора. Записано від респондента Василя Перевальського, 1938 р. н., мешканця м. Києва у травні 2016 р.
8. Черемський К. Традиційне співоцтво. Українські співці-музиканти в контексті світової культури / К. Черемський. – Х.: Видавництво «Атос», 2008. – 443 с.

REFERENCES

1. Sergiychuk V. Do pitannya pro vitoki genozidu ukrainstva v 1932 – 1933 rokach / V.Sergiychuk. – Narodna tvorchist ta etnografia– 2016. – №1. – S.11-18.
2. Sushko V. Problemi etnichnoi identefikacii naselenny Slobojanchshini / V. Sushko. – Narodna tvorchist ta etnografia. – 2016. – №1. – S.19-25.
3. Inventarni knigi fondovoyi grupi «Naukovo-dopomizhniy fond» KZ KOR «Yagotinskogo derzhavnogo istorichnogo muzeyu».
4. Selivachov M. Vichna zagadka ljubovi / M. Selivachov. – K.,.1984. – №2. – S.155-159.
5. Selivachov M. Pislya viyni…Spogadi / M.Selivachov. – K.*: Centr pamyatkoznavstva NAN Ukraini I UTOPIK, 2015. – 592 s.*
6. Tovkaylo M. Goncharenkova bandura u Pereyaslavi / M.Tovkaylo // GENTE UKRAINUS, NATIONE UKRAINUS = LITERATYRNI SHLYAHI STAROJITNOI UKRAINI: zb. nauk. prac: [na poshanu doctora filologichnih nauk, profesora Mikoli Korpanuka z nagodi yogo 60- richya] / [uporyadnik: B.M.Podriga, M.M.Malinka]. – K.: Yevshan-zillya, 2010. – S.479-483.
7. Polovi materiali avtira. Zapisano vid respondent Vasila Perevalskogo, 1938 r. n., mechkanca m. Kieva v travni 2016 r.
8. Cherems'kij K. Tradiziyne spivoctvo. Ukrainski spivci-muzikanti v konteksti svitovoi kulturi / K.Cherems'kij. – H.: Vidavnictvo «Atos», 2008. – 443 s.

Teteria S. «Moscow period» in Georgiy Tkachenko's work.

In the article one of the periods of creativity of the architect, artist, bandura Georgiy Kyrylovych Tkachenko, who can be called «Moscow». This time of formation of the creative personality and active professional work of the artist, which accounts for 20 – 50's. XX century. The young man wanted to study in Moscow, and in 1922, as soon as it was possible he went there to study. Creative personality G. K. Tkachenko was formed under the influence of his environment, the contemporary realities of life as well as outstanding creative personalities. There he was educated, and able to realize himself as an architect living in realizing a number of projects, namely the reconstruction of old Moscow parks – Tsarina, Kuzmynok, Lefortovo, the Central Park of Culture and Rest. Gorky; interior work of the National Museum Narkomsobezu disabled RSFSR. The article is illustrated picture above projects, which are now overwhelmingly not put to scientific use. Analyzing the above mentioned period of creative and life path we can open the lesser known creative facets George Tkachenko.

Keywords: *architect, artist, design, training, kobzarstvo, tools, bandura, kobza.*

Одержано 24.02.1917

УДК 94(477): [631.3:325(430)] «18/19»

Інна Швайка
(Харків)

РУСИФІКАЦІЯ В НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІЯХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

У даному дослідженні висвітлюється питання русифікації у німецьких колоніях, яка відбувалася протягом XIX – початку XX ст. Нижня межа відповідає часу початку активного запровадження російської мови у німецьких школах, яке було зумовлене не тільки політикою царського уряду, але й ініціативою самих колоністів. Верхня межа відповідає часу початку Революції 1917 р. і кардинальною зміною державної політики щодо іноземних переселенців.

У статті досліджуються основні причини, які спонукали німецьких колоністів, з їхнім закритим способом життя общини, почати активно вивчати та впроваджувати російську мову у німецьких колоніях, які майже століття до цього вели ізольований спосіб життя і мало контактували із місцевими жителями. У статті наведено приклади запровадження російської мови в окремих німецьких школах. У дослідженні висвітлюються також труднощі, які мали колоністи, розповсюджуючи російську мову у колоніях. У статті зроблено висновок про те, що русифікація серед колоністів на добровільній основі виникала через необхідність економічної взаємодії із корінним населенням краю та мала позитивні наслідки для німців насамперед через те, що колоністи могли налагоджувати взаємозв'язки як із місцевим населенням, так і із владою.

Ключові слова: *німці, колоністи, школа, російська мова, німецька мова, русифікація, автономія, община.*

Дослідження процесу русифікації у німецьких школах має науковий та практичний інтерес. Актуальність даного питання визначається необхідністю кращого розуміння процесу взаємовідносин німецьких колоністів із місцевим населенням. Оскільки колоністи оселялись в окремих поселеннях та мали власну мову і сформований культурний масив, вплив середовища був мінімальним З середини XIX ст. починають формуватися економічні взаємовідносини німців з українцями, що у свою чергу призводить до необхідності вивчення російської мови, яка в Російській імперії була державною, з метою подолати мовний бар'єр. У дослідженні розглядаються деякі приклади русифікації в окремих школах та округах для розуміння їх тенденцій на території України. Оскільки це явище було характерним для всіх німецьких колоній Російської імперії, у дослідженні зроблено аналіз окремих прикладів русифікації.

Дослідження даного питання стало можливим, у першу чергу, через вивчення джерел нормативно-правового характеру: це накази та постанови Міністерства Народної Освіти; звіти М.О. Корфа про стан училищ Олександрівського повіту Катеринославської губернії; звіти про